

Список використаних джерел

1. Про захист суспільної моралі [Текст] : [Закон України : офіц.текст: за станом на станом на 10 лютого 2015року]. – К. : Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 16, ст.106.
2. Про внесення змін до Закону України "Про захист суспільної моралі" [Текст] : [Закон України : офіц.текст: за станом на станом на 10 лютого 2015року]. – К. : Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 16, ст.106.
3. Про Державний комітет телебачення і радіомовлення України [Текст] : [Положення затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 13 серпня 2014 р. № 341]. – К. : Офіційний вісник України. – №66. – 26.08.2014. – стор. 50, стаття 1842, код акту 73582/2014
4. Про Національну раду України з питань телебачення і радіомовлення [Текст] : [Закон України : офіц.текст: за станом на станом на 1 жовтня 2015року]. – К. : Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1997, № 48, ст.296
5. Про телебачення і радіомовлення [Текст] : [Закон України : офіц.текст: за станом на станом на 31 грудня 2015року]. – К. : Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994, №10, ст. 43
6. Звіт Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення за 2014 рік Затверджено рішенням Національної ради від 22 січня 2015 року за № 73. [електронний ресурс]. – Режим доступу http://nrada.gov.ua/userfiles/file/2014/Zvitna%20informacia/Zvit_2014.pdf
7. Звіт про діяльність Національної експертної комісії за 2014р. [електронний ресурс]. – Режим доступу <http://www.moral.gov.ua/upload/1-29-01-15.pdf>
8. Про Державний комітет телебачення і радіомовлення України [Текст] : [Положення затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 13 серпня 2014 р. № 341 : офіц.текст: за станом на станом на 13 липня 2014 року]. // Урядовий кур'єр. – №152. – 21.08.2014.
9. Костицький В.В. Захист суспільної моралі як функція сучасної держави. Монографія, – Дрогобич : Коло, 2013. – 172с.

УДК 368.914

КОНСТИТУЦІЙНІ АСПЕКТИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ НАКОПИЧУВАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ЗАКОРДОНОГО ДОСВІДУ

Обривкіна О.М.

(кандидат педагогічних наук, доцент кафедри цивільного права та процесу
Національного університету ДПС України)

Ковтун Л.Ю.

(курсант ФПМ Національного університету ДПС України)

Анотація. У статті висвітлюються теоретичні та організаційні основи здійснення пенсійної реформи в Україні. Визначено переваги та недоліки запровадження накопичувальної системи пенсійного забезпечення громадян. Досліджено реформування пенсійних систем зарубіжних країн з метою використання найбільш вдалого досвіду для вдосконалення пенсійної системи України.

Ключові слова: пенсійна реформа, пенсійне забезпечення, накопичувальна система, солідарна система, страхові внески.

Аннотация. В статье освещаются теоретические и организационные основы осуществления пенсионной реформы в Украине. Определены преимущества и недостатки введения накопительной системы пенсионного обеспечения граждан. Исследовано реформирование пенсионных систем зарубежных стран с целью использования наиболее удачного опыта для совершенствования пенсионной системы Украины.

Ключевые слова: пенсионная реформа, пенсионное обеспечение, накопительная система, солидарная система, страховые взносы.

Annotation. In the article the theoretical and organizational principles of pension reform in Ukraine. The advantages and disadvantages of the introduction of a funded pension system for citizens. Reforming pension systems studied abroad in order to use the most successful practices to improve pension system Ukraine.

Keywords: pension reform, pensions, funded system, the solidarity system, the insurance premiums.

Актуальність даної теми полягає у тому, що на сьогодні в Україні дуже важливим є питання соціального захисту населення. Відповідно до статті 46 Конституції України громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з

незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом. Це право гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а також бюджетних та інших джерел соціального забезпечення; створенням мережі державних, комунальних, приватних закладів для догляду за непрацездатними. Пенсії, інші види соціальних виплат та допомоги, що є основним джерелом існування, мають забезпечувати рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом [1]. Рівень пенсійного забезпечення є показником економічного та соціального становища населення країни. Стрімке зниження ефективності господарювання і спад виробництва, низький рівень заробітної плати, висока інфляція призвели до зменшення реальної ваги пенсій, виникла невідповідність розміру пенсій людини за віком її трудовому внеску протягом періоду працездатності. Водночас криза платежів і складний фінансовий стан підприємств обумовили несвоєчасну і неадекватну виплату внесків на пенсійне забезпечення, а також зростання заборгованості з виплати пенсій населенню. У зв'язку з цим в Україні виникла необхідність реформування пенсійної системи.

Зокрема соціальна та економічна значущість введення обов'язкового накопичувального рівня в Україні присвячено науковій статті М. Білоус, О. Коваль, І. Козак, О. Обривкіної, О. Пищуліна, Ю. Харазішвілі. Вплив запровадження другого рівня на соціально-економічні показники в перспективі проаналізовано Г. Макггартом та М. Свенціцкі.

Пенсійна система України – сукупність створених в Україні правових, економічних і організаційних інститутів і норм, метою яких є надання громадянам матеріального забезпечення у вигляді пенсії. З цього року в Україні діє трирівнева система пенсійного забезпечення. На даний час вона складається з першого рівня, другого рівня і третього рівня [2, с. 76].

Перший рівень – солідарна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, яка базується на засадах солідарності та субсидування і здійснення виплати пенсій та надання соціальних послуг за рахунок коштів Пенсійного фонду.

Другий рівень – накопичувальна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, яка базується на засадах обов'язкового накопичення пенсійних коштів і здійснення фінансування витрат на оплату договорів страхування довічних пенсій і одноразових виплат на умовах та в порядку, передбаченому законом.

Третій рівень – система недержавного пенсійного забезпечення, яка ґрунтується на засадах добровільної участі громадян, роботодавців та їх об'єднань у формуванні пенсійних накопичень з метою отримання громадянами пенсійних виплат, що буде доповненням до пенсійних виплат з першого та другого рівнів [3].

Усі три рівні активно реформуються. Проте, останніми роками процес загальмувався: реформування першого рівня досі не завершено, другий рівень досі не введено, третій рівень повільно розвивається без державної підтримки.

Основні завдання та цілі пенсійної реформи:

- підвищити рівень життя пенсіонерів;
- встановити залежність розмірів пенсій від величини заробітку і трудового стажу;
- забезпечити фінансову стабільність пенсійної системи;
- заохотити громадян до заощадження коштів на старість;
- створити ефективнішу та більш дієву систему адміністративного управління в пенсійному забезпеченні [4, с. 372].

Зокрема, ми акцентуємо свою увагу саме на другому рівню, а саме: накопичувальній системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування. Запровадження накопичувальної систему планують з 1 січня 2017 року. Вона передбачатиме два вікових рівні залучених до неї людей. Обов'язковому страхуванню підлягатимуть особи до 35 років – щоб у них було достатньо часу для накопичення пенсійних активів як відчутної доплати до солідарної пенсії. Також у накопичувальній системі на добровільних засадах за

власним бажанням зможуть взяти участь особи віком від 36 до 55 років. Адже, на переконання міністра соціальної політики України Павла Валерійовича Розенка, вони зрозуміють, що це їм вигідно. Передбачається, що у 2017 році ставка внеску до Накопичувального пенсійного фонду становитиме 2% і кожного наступного року вона збільшуватиметься на 1% до досягнення 7% у 2022-му. У подальшому цей відсоток залишатиметься незмінним.

Міністр наголосив, що ці гроші людина відраховуватиме не як додаток до нинішніх внесків, зокрема до єдиного соціального, який сплачують працівники і підприємці, а відбуватиметься перерозподіл коштів у межах того внеску, який сплачують нині. Загальна ставка цього внеску не збільшуватиметься.

Так, у перший рік запровадження накопичувальної системи, у 2017-му році, до неї планують залучити майже 6 мільйонів українців. У грошовому еквіваленті цей ресурс становитиме 5 мільярдів гривень. Ці кошти, за словами міністра, не підуть «на проїдання» – їх інвестуватимуть в економіку країни, створивши колосальний внутрішній ресурс. Це надасть поштовх розвитку національного фондового ринку. Це будуть так звані довгі гроші, перше вилучення яких відбудеться лише орієнтовно через 25 років. Так вітчизняна економіка отримає додатковий шанс для розвитку і зростання.

Введення другого рівня пенсійної системи означає запровадження в нашій країні системи загальнообов'язкового накопичувального пенсійного страхування. Обов'язкова накопичувальна система передбачає, що працюючі громадяни заощаджують кошти на індивідуальних пенсійних рахунках, які є їхньою власністю, що схоже на банківські рахунки. Згідно із законодавством усі працівники зобов'язані сплачувати на свої рахунки страхові внески, які відраховуватимуться із загальної суми нарахованої зарплати. Упродовж трудової діяльності працівника ці гроші інвестують, і при виході на пенсію власник накопичених таким чином коштів отримує їх у формі анuitету, як правило, довічних щомісячних виплат [5, с. 376].

Одним із головних принципів накопичувальної системи є особиста відповідальність кожної застрахованої особи за формування умов власного життя. Пенсійна система, повністю побудована за накопичувальним принципом, збільшує сукупні накопичення економіки і приводить до збільшення інвестицій та економічного зростання. Накопичувальна пенсійна система позбавлена впливу демографічного фактора, надає свободу вибору її учасникам і забезпечує диференціацію розмірів пенсії залежно від заробітної плати та ефективності використання накопичень.

Однак уже в самій концепції накопичувальної системи приховано численні ризики. Вона є більш дієвою для працівників з високим рівнем оплати праці, які здатні накопичити на своїх пенсійних рахунках значні суми коштів, однак не забезпечує механізму перерозподілу та попередження бідності. Дохідність накопичувальної системи значно залежить від змін економічної кон'юнктури та якості менеджменту [6].

Здійснивши аналіз складових накопичувальної пенсійної системи, можемо відмітити їх позитивні сторони:

- можливість отримати з системи гроші як одразу, так і частинами за договором;
- заповідати накопичені кошти спадкоємцям;
- накопичити на надбавку до основної пенсії за віком.

Таким чином, введення у 2017 році накопичувальної пенсійної системи, тягне за собою і ряд недоліків які перешкоджають досягненню основної мети пенсійної політики.

По-перше, найскладнішим є питання вартості переходу до накопичувальної системи за рахунок необхідності відшкодування втрат пенсіонерам ресурсів, що відволікаються до накопичувальної пенсійної системи. За окремими підрахунками, вартість переходу складає від 120 до 160% ВВП [7].

По-друге, одним з недоліків реформи, запропонованої Міністерством соціальної політики України, є ідея створення окремої організації – державного Накопичувального пенсійного фонду. Такого казусу нема в європейських країнах, монополіст у сфері

пенсійного забезпечення є лише в кількох країнах світу – Казахстані, Росії, Сінгапурі та Болівії. Принцип "держава – власник пенсій" призводить до серйозних витрат держбюджету на адміністрування накопичувальної системи, безальтернативності для клієнтів фонду здійснювати власну інвестиційну політику, створення чергових нерівних умов для учасників накопичувального рівня.

По-третє, прихований ризик націоналізації відкладених коштів. Безперечно не можна виключити ситуацію, коли держава накопичує гроші і потім використовує їх. Наприклад, щоб під час кризи скористатись ними для вирішення інших поставлених проблем.

На нашу думку для вирішення поставлених проблем потрібно звернутися до зарубіжного досвіду. Аналізуючи світовий досвід реформування пенсійних систем, можна спостерігати що основною тенденцією є перехід до накопичувальної пенсійної системи, позитивною стороною якої є можливість збільшення інвестицій в розвиток економіки і отримання інвестиційних доходів для пенсіонерів.

Так, в США діє трирівнева система пенсійного забезпечення: першим рівнем є солідарна система, але її доповнюють інші пенсійні програми, які дають можливість громадянам зберегти свої кошти для пенсійного забезпечення; другий рівень – обов'язкова накопичувальна система, згідно якої працюючі громадяни перераховують частину свого заробітку на ощадні рахунки; третім рівнем є добровільна приватна накопичувальна система, яка дає можливість громадянам, що мають бажання отримувати ще більшу пенсію і можливість сплачувати великі внески в тривалому періоді трудової діяльності і підтримувати бажаний рівень забезпечення при виході на пенсію [8]. Позитивною стороною системи соціального забезпечення США, досвід якої можна використовувати при реформуванні системи пенсійного забезпечення в Україні, є розробка стратегічних аспектів на основі прогнозів змін демографічних і економічних умов.

У Великобританії діє розподільча пенсійна система з низькими розмірами пенсій, при реформуванні передбачалася індексація пенсій відповідно до росту цін, а не заробітної плати. Якщо розмір державної пенсії знаходиться нижче межі бідності, особи, що одержують тільки базову державну пенсію, мають право на соціальну допомогу, що надається з урахуванням їхнього доходу. Обов'язкова пенсійна система другого рівня надає право працівникам стати учасниками або державної системи пенсій, що залежить від заробітку, або професійної системи, з установленими заздалегідь виплатами, чи системи персональних пенсій із установленими розмірами внесків.

Базова державна пенсійна система Швеції залишається розподільчою і фінансується за рахунок страхових внесків, що складають 18,5% заробітку, із яких 16% надходять у державну систему. Переважна більшість поточних внесків використовується на виплату поточних пенсій, проте установа соціального страхування відкриває умовні індивідуальні рахунки для застрахованих, на яких відбивається ця частина внесків. Пенсія розраховується на основі суми накопичених коштів з урахуванням очікуваної тривалості життя поточної групи осіб, що припиняють трудову діяльність, і зростання виробництва протягом очікуваного періоду виплати пенсії. Гарантія забезпечення мінімального доходу в старості здійснюється шляхом використання пенсійної страхової сітки для осіб, що мали низькі доходи протягом трудового життя. Частина внесків йдуть у капіталізовану систему, при цьому працівник має право вибору розміщення їх на індивідуальних рахунках в приватних структурах або в державному накопичувальному фонді.

Таким чином, Швеція має систему з установленими внесками, у якій є страховочна сітка яка дає населенню можливість вибору і пропонує їм ефективні 4 стимули – право вибору у відношенні пенсійного віку: більш тривале перебування на пенсії або більш високий рівень життя в пенсійний період; значна залежність між внесками і пенсіями сприяє підвищенню ефективності ринку праці.

Шведська система не схильна до ризиків, будучи розподільчою системою, вона не має витрат, пов'язаних із переходом до накопичувальної системи, що підтверджує гнучкість розподільчих систем [9].

Отже, спостерігаючи за станом пенсійної системи зарубіжних країн для України в процесі реформування вітчизняної пенсійної системи доцільно врахувати наступні елементи передового досвіду зарубіжних країн:

- системи пенсійного забезпечення багатьох країн являють собою багаторівневі структури із змішаним фінансуванням, які органічно поєднують у собі елементи накопичувального, перерозподільчого та державного (бюджетного) фінансування пенсійних виплат;

- позитивно впливаючими факторами на механізми функціонування пенсійних систем і рівень пенсійного забезпечення громадян виступають стабільність, досягнутий рівень розвитку економіки та темпи її зростання, що дають змогу державі виділяти необхідну частину бюджетних ресурсів на фінансування національного пенсійного забезпечення;

- тільки досягнення певного рівня розвитку ринкової економіки створить необхідні матеріальні передумови для формування соціальної держави, створення більш достойного рівня забезпечення пенсіонерів;

- перехід до самофінансування пенсійних систем супроводжується законодавчо регламентованими вимогами щодо забезпечення надійності пенсійних накопичень пенсійних фондів, які доповнюються чіткими вимогами до підтримання визначеного рівня доходності інвестицій, пов'язаних як з обліком відповідності мінімального рівня доходності річному рівню інфляції, так і розрахунком норм для інвестиційного кредиту;

- затрати на перехід від солідарного фінансування до накопичувального є вищими, ніж прогнозовані за рахунок високих перехідних витрат;

- політичні та економічні умови, в яких проводилося реформування більшості пенсійних систем країн світу, нестабільні з причин недостатньо розвинених фінансових ринків та частих змін в уряді;

- багато сьогоденних працівників не можуть зробити свій вибір на користь приватної пенсійної системи, оскільки проблеми, пов'язані із структурою приватних пенсійних виплат, ще не вирішені;

- заходи, вжиті для проведення реформи, постійно урізноманітнюються. В одних країнах проводяться радикальні реформи, інші проводять параметричні реформи, не впроваджуючи обов'язковий приватний рівень;

- соціальний діалог щодо пенсійної реформи обмежений у більшості країн, а тристоронній консенсус часто не досягається через відсутність традицій ведення цього діалогу, невизнання деякими урядами його потреби та через недостатній досвід сторін у виконанні своєї ролі [10].

Також, на нашу думку для оптимізації пенсійної системи в Україні потрібно провести інвентаризації усіх пенсійних справ. Іншими словами, перевірити кожного пенсіонера: чи справді така людина існує, які кошти вона сплачувала в Пенсійний фонд і чи нараховані у неї відповідні виплати. Разом з тим в Україні на сьогодні немає єдиного реєстру пенсіонерів, навіть в Пенсійному фонді. Усі пенсії оформлюються на паперових носіях. Натомість в Грузії, як розповідав один з ключових реформаторів країни Каха Бендукідзе, коли нова влада провели інвентаризацію, було виявлено 30% справ-порухників – або "мертві душі", або неправильно нараховані кошти. Зараз силами пенсійного фонду проводиться аудит усіх справ, і вони очікують, що близько 10% вони зможуть зекономити в бюджеті [11].

Загалом же Верховна Рада має чітко усвідомлювати, що відкладати пенсійну реформу не можна. Попри всі нюанси, проект Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження накопичувальної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування та єдиних принципів

нарахування пенсій» №2767 від 30.04.2015р. слід приймати і доопрацьовувати під час другого читання. Потрібно також розуміти, що успіх пенсійної реформи можливий лише у зв'язку з економічним зростанням та фінансовою стабілізацією в країні. Держава вже зараз має почати працювати за принципом підтримки виключно малозабезпечених громадян. У цьому контексті важливо, що новий законопроект від Міністерства соціальної політики України відмінює всі спеціальні пенсії і запроваджує практику, коли людина отримує на пенсії стільки, скільки сплатила до Пенсійного фонду протягом працездатного періоду. Накопичувальна система пенсійного забезпечення є одночасно і істотним джерелом підтримки соціальних стандартів в Україні, і засобом накопичення інвестиційних ресурсів, дуже необхідних для прискорення розвитку національної економіки [12].

Підсумовуючи вище зазначене, звісно не можна сказати, що накопичувальна система – панацея від усіх бід. На неї так само може впливати криза в економіці чи, наприклад, різка інфляція. У будь-якому випадку, це фінансовий інструмент, який залежить від загального економічного та фінансового рівня країни, від розвитку фондового ринку. Але це єдиний інструмент, який здатний забезпечити якщо не зростання пенсійних виплат і високих пенсій, то, принаймні, збереження внесків, які працівник вніс у її адекватній вартості, чого не може забезпечити солідарна система. Тому Україні все ж таки необхідна дана реформа, вона має створити належні умови для підвищення рівня пенсій, раціонального перерозподілу функцій між державою, роботодавцями і працюючими щодо соціального захисту громадян похилого віку, а також залучати накопичувані пенсійні кошти для реалізації політики економічного зростання нашої держави. Але вона має бути досконалою з урахуваннями усіх проблем, які можуть виникнути при її впровадженні.

Список використаних джерел

1. Конституція України [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
2. Терещенко Г. Проблеми розвитку недержавного пенсійного страхування в Україні / Г. Терещенко, Т. Мусатова // Фінанси України. – 2008. – № 12. – С. 76.
3. Слюсарчук О. П., Бутурлакiна Т. О. . актуальнi проблеми подальшого реформування системи пенсійного забезпечення в Україні / О. П. Слюсарчук, Т. О. Бутурлакiна. // Теорiя та практика державного управлiння. – 2013. – С. 1–8.
4. Про недержавне пенсійне забезпечення : Закон України від 09.07.2003р. № 1057-IV // ВВР України. – 2003. – № 47-48. – Ст. 372.
5. Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» // Відом. Верховної Ради України. – 2003. – № 49-51. – С. 376
6. Барр Николас Пенсионная головоломка. Предварительные условия и возможные варианты политики при разработке систем пенсионного обеспечения / Николас Барр // Вопросы экономики. – 2002. – №29. – Режим доступу : <http://imf.org/External/Pubs/FT/issues/issues29/rus/issue29r.pdf>
7. Яшник Г. Л. Зарубіжний досвід реформування системи пенсійного забезпечення [Електронний ресурс] / Г. Л. Яшник – Режим доступу до ресурсу: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej13/txts/Yashnyk.pdf>.
8. Попов А.А. Пенсионные системы США и России: эволюция и попытка реформ (Разные этапы развития) // США – Канада: экономика, политика, культура. – 2001. – №3. – С. 3-23.
9. Бондарчук І. С. / Зарубіжний досвід організації систем пенсійного забезпечення [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://dspace.udpu.org.ua:8080/jspui/bitstream/6789/2121/1/bondaruk_008.pdf.
10. Линдюк О. А. Шляхи удосконалення механізмів державного регулювання фінансового забезпечення пенсійної системи України [Електронний ресурс] / О. А. Линдюк – Режим доступу до ресурсу: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej14/txts/Lyndiuk.pdf>.
11. Онуфрик М. За лаштунками пенсійної реформи [Електронний ресурс] / Маринна Онуфрик – Режим доступу до ресурсу: http://delo.ua/opinions/za-lashtunkami-pensijnoji-reformi-296785/?supdated_new=1444575806.
12. Обривкіна О. М. Перспективи розвитку накопичувальної системи загальнообов'язкового пенсійного страхування в Україні // Малий і середній бізнес (право, держава, економіка). – 2012. – № 1-2 (48-49) – 162с.